National Library of Israel

דבר, 07.05.1982, עמ' 21

ביקורת אלתרמן — המרד והאקדמיה

מאת גיורא לשם

אברהם בלבן, „הכוכבים נשארו בחוץ", „ספרים", הוצאת אגודת הסטודנטים, אוניברסיטת ת"א, תשמ"ב.

יצאתו לאור של ספר בחקר חדש על שירתו של נתן אלתרמן. היא הודמנות טובה לומר דברים על שירת אלתרמן, על תקציבה בדורו ובזרבו ועל ביקורת שירתו. עובדה אחת בתולדות הספרות הע־ברית אינה שונה עוד הוכחה: מקומה המרכזי של שירת אלתרמן, בהיותה בחזיה הספרותית שלאחר ביאליק וטשרניחובסקי, ולא רק לגבי משוררים, מבקרים וקוראים אניני טעם. זוהי הויה עבוקה ורחבה, שיש לה נוכחות בשירה, בתיבון, בהיאחיון ובבדור. אני מרגיש עובדה זו לא כדי להשתמש בה כהוכחה אני מבטנה לגבי איכותה של יצירת אלתרמן, אלא כדי לתאר על רגל אחת מציאות אשר בה הביקורת הספרותית, יהוו כליה הגיתוחיים מטובלליים כאחד יהוו. הא באמת פחות הטובה מכפי שנדמה לכותי ביה לא קוראיה. רק מעט מזנה יחלחל במשך הזמן אל קהל הקוראים הרחב ויקבע את אווירת התרבות.

הכתיבה המרובה בדורנו על שירתו של אלתרמן, בצד הטובדה הנזרגת של מרכזיות שירתו, מעידה עדויות נוספות על האווירה הספרותית: בדיונים על דחיה ומשיכה לגבי קסמה של שירת אלתרמן וה־תחייה המחמדת על שרשי יניקתה של שירת אלתר־מן, שחלקם נעוצים בשירת ביאליק, המרדנות של נתן דן, יחדה עפיתי דהר אבינו בשירת אלתרמן לא מיצתה את עצמה עדיין. תגובת המסוטלת, שהיא כה אופיינית להתפחדות דיאלקטית בסברות, נמצאת בשלב של חזרת אל שירת אלתרמן והמאטיקה שלו.

הניסוח הבהיר ביותר של אותו מרד נוסח, כמדומה, בספרו של נתן דן „מן ודימוס אצל ברנסון ובר שירה המודרנית", באותה עיסקה (עמ' 36) המדברת על הדומה והשונה בשירת שלונסקי ואלתרמן. ואגב כך מגלה את הנטיה להעדיף מאטיקה שסקורה במסורת אנגלו־אמריקה על מאטיקות שמקורן ב־מסורות רוסיה וצרפת. „גם בשעה ששירו של שלונסקי עד יוצא (אז), מכל מקום, מתראה כיוצא) מתוך נוף מבני מוגדר בלשהו (תל אביב, גלבוע), הריהו משנה — במהלך המראיסטורמציה הפיגורטיבית — את דמותו של אותו נוף עד בלי היכר: בתמונה הסוטיה קשה, לתתים, לזהות עצם אחד, התרשמות אחת, אשר שימשו כאן נקודת־מוצא לשירור. ואילו אצל אלתרמן קשה לדבר אפילו על נקודת־מוצא ריאליסטית".

מרדנות זו של דן ובני דורו היא טבעית. היא ב־עצם מרדנות סמוכה ומכוסלת. כלפי שירתו של ביאליק בעוצמה וכלפי שירת דור המלמ"ד בטבולע. באשר אלתרמן הוא מבשיר זה האחד ומבשרו של השני, אל ביאליק. אומר דן (שם, עמ' 66): „שאלה אחרת, שלא כאן המקום לדון בה, היא שאלת מע־מדה ותשפעתה של שירת ביאליק, שאף היא כשירת אלתרמן האפילה בשעתו על יצירתם של כמה מטובי המשוררים בני זמנה ואף המאחרים כמנה (בהם גם כאלה שלא נפלו מביאליק בשטר־קרקעם הפיר־טים, ואולי אף עלו עליו — לאחות בחלק מיצירתם). לפי שאם אחמיק דן בכך שאומר, כי שירת ביא־ליק — אף כי למען האמת, מעולם לא היתה קרובה ללבי במיוחד — מילאה תפקיד היסטורי הכרחי בתולדות הספרות העברית החדשה, בהוותה מעין חוליית־מעבר בין שירת השכלת לבין השירה המו־דרנית ־יתר".

אני מבין שמאז כתיבת הדברים בשנות השישים, השתנו גם הערכותיו של דן, אם במעט ואם בהרבה. באשר לי, אינני מוצא בזמנו אל ביאליק משוררים „שלא נפלו ממנו! אלא אף עלו עליו בחלק מיצי־רתם", פרט לשטרנחובסקי. משירתם של ביאליק ושטרנחובסקי ואילך חיה ומתקיימת שירת עברית מודרנית. לפניהם — אין. ומכאן אל קביעה סיטמ־רית אחרת של דן, הנוגעת לאתמול, ואשר גם ממנה, יש לתמוה. מסתייר־ת דן: כיום, לדי הסתייגות חלקית, דן סבר, בזמנו, שמקומו של אלתרמן נקבע בעיקר על דקע! אלקים סברותי מסויים (שם, עמ' 66): „ומכרגים־יתכן, שבארץ בעלת מסורת של טעם, שאינו נדיף מן כל רוח מצויה ושאינה מצויה, לא היה, לא היה אלתרמן מסוגל לתפוס מקום־מלא־לו, ואפשר היה, בלב שוקט, להניח לתחיריתם את השירים המונעים לגאנינים „בקיבה, ומומרי", מבלי לזיידות בהם ביסמ־אנשים כבדות כל־כך". הלאו עש־רים שנה, ויאמר לוכותו לו על שהאקלים הספרותי עכשיו נקבע במידה לא מעטה על ידי הישגי שירתו. ושירתו של אלתרמן עדיין שומרת על מרכזיותה. אבל, חייבים להודות, דברים אלה נכתבים עשרים שנה לאחר מעשה ואילו זו עצמו היה חייב להתי־מרד עם שירתו דעם סביבתו הספרותית בזמנו לו ומנו.

הביקורת והשירה

ספרו של אברהם בלבן על שירי „מכוכבים בחוץ" של נתן אלתרמן הוא מן הנתוח המרעי והרגוני המיבני לסהלך טיעוני כפיפים לדרישות האקדמיות המקובלות. הסוזנה של הישיבה בלש לפרי, באשר הדיון בשירה אינו נובע מראיונות המיפי של הי שירה עצמה אלא מתפלל לאותם ראשי פרקים וסעי־תם המתייבים מן המתודולוגיה של המחקר. בעל־ה תה הטקרית של בשה לו אינה הסדר הנינוי שהיא מכניסה בנושאי הדיון ומניתאי של טיעון מקרי. הבישה הזאת גם מקילה על הדיון בעבודה. בחיבות בעיקרה של בעיקרה, הדא זמנית יחד לשלוח לל־תלשיר, בבאים לתחמקן על המחקר כחוכר רע הזדרכה. אני מציע לעיון בספר מתוך התחלטות פסיגוני המתחיקה ההכרחיים לקיבוא את הנאבר ישירות של שירתו של אלתרמן, בכך אני אם אומר בעקיפין. שעבודתו של בלבן אינה ציון דרך מיוחד בביקורת העברית ונם אינה כיסוי של שיטה מד־עית מקורית והשובה. למרות כל אלה, הספר הוא נדבך חשוב לסדר בביקורת שירתו של אלתרמן בשל האחריות שבה נגתה בלבן את השירה ובגלל ההבירות והדייקנות שבניסוחים ובסיכה.

בביקורת שירתו של אלתרמן אפשר להבחין ב־שלוש מגמות ברורות לסדר. במגמה הראשונה מדגשת הביקורת האידיאית שיש בה נסיון מנוסק לקבוע את מקומה של שירת אלתרמן בתצף היסטורי, הנושא־לאומי, של השירה העברית. ראש וראשון למגמה זו היה ברוך קוצ'ניל שייחד לאלתרמן דברים רבים בספרו „בין חזון לבין האבודוריי". מגמה השניה היא בדיקת „הסוגאטיקה של התוויה־ה וסיבירה על פי שירתו של אלתרמן, אי בלשונו לא דן מירון (בראיני דברים של מגמה זו): „שירת אלתרמן היא ראיה ניצחת לאפשרויות הטעמה של הדיבור הוחיתי בלתי מגבלה בשירה הנראית בלתי תלויה בו. ועצמתה תרגשית נובעת לא מהתנגות הדיפעמות של ארזוגים ואסיאסנות אוטוביוגרפיים, אלא בעיקר מגלגלים של מאורעות רגשיים בסיסים מורכב ומקר־סים של יחידות תימטיות קבועות מחות אז יותר בסבורות מתחדשות". („מפרט אל עיקרי", עמ' 56). עיקרו של דבר, זוהי ביקורת של זאנרים שיריים אצל אלתרמן וספרו של אברהם בלבן נמנה עם מגמה ביקורתית זו. תוך ראון לחרחב בה אח ביקורת של עמדות רשומות, אח המגמה הלישיות. כביקורת של עיסות בין שני דורות של משוררים. מעיצב נתן דן מאמור לעיל.

הנושא והרטוריקה

דרכו של בלבן אל אלתרמן היתה, כצדוות, כ־שבילים עוקפים והיא מעניתה בהגיונה המניעי ובה־ארה שהיא מאירה את מעמדה של שירת אלתרמן: „בקיפוח ובאמור בשירי יהודה עטיה, עתי, נן דוד אבידן ובאמור, לתצרע לעיון בהיונים הסוגים שלבש הכרד באלתרמן. הדיון הוסדר בשירי „כוכבים בחוץ" כאת נתן אלתרמן, שתתחיים מתצעת מתקר ון, חשף לאיני עולם ראוי מרחק, בעל עמעקים בלתי נדלים, וכשוון כתיבה נאנינ". (בלבן, עמ' 9).

בלבן עוסק בתחנות שני ענינים עיקריים בס־רתו כל אלתרמן: כפי שהם מוצאים את ביטוים ב„כר כבים בחוץ": מנות עולבים הבדיוני של השירים וגיבורים הראשי. הנולד־המשורר, ובורתם הטרוכלית של שני הדורות בשיר הלירי. הבחינה הטרוכלית ערוכה לדרום את הביקורת כנקודת־מוצא לסיוגם שירי הדור לקבוצות מתוך הבנאה בן „הקשר שבין אופי הדובר לבין הבדיבים האחרים המבטאים בהם שיר, הדיבורה הקיבוצית־ציבורית, הלשון האיגודיבית, הגון והריתמוס". (בלבן, עמ' 11).

נאבן לשיטתו המחקרית, מצא בלבן אם שירתו של אלתרמן מתוך עצמה, ולא יוד כמנך עצמו. מתקשבה מלאה לקבלה. בעלתו הגדולה ביותר הוא היא הבחנת הפרטים בכל שירי „כוכבים בחוץ" ו־

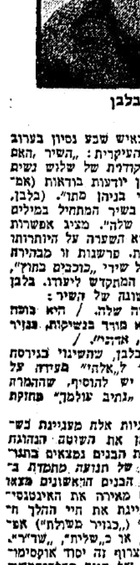

אברהם בלבן

ביע בלבן על הדובר בשיר כאיש שבע נסיון בערוב יומו ומסכם את הסיטואציה העיקרית: „השיר, „האם הטליטית" מתאר סיטואציה קדדית של שלוש נשים השרות על בניהן, שתים מהן יודעות בוראות (אם־בן — בדרך של „חזון") ב־ביבנו מתו". (בלבן, עמ' 123). הציטוט של בית בשיר המתחיל במילים „אל הבכי רחקי את ריסיה שלה". מציג אפשרות פרשנית שסיומו של השיר הוא הטעינה על היותרותו בחיים של בן האם הטליטית. פרשנות זו מבחירה מרם חשוב במחנות העולם של שירי „כוכבים בחוץ", אשר במרכזה הלוי־המשורר המתקדש ליעדו. בלבן מקפיד לצטט מגירסות הראשונה של השיר:

„אל הבכי רחקי את ריסיה שלה, / היא בוחה וחושבת עלי, רק עלי: / הוא מורד בנשיקות, בזיר מבולה, / את כבריסיך שלך, אדוני". /

בהערות לסרק זו מעיין בלבן, שהשיבו בגירסה השניה של השיר מן „אדוני" ל„אלהי" מעידה על הרחבת המשמעות. על כך יש לוסיף, שהמגדת של „בבריסיך שלך" לביטוי „נתיב עולמך" מחזקת אם משמעות השיר.

דרך הדיון של בלבן בסוגיות אלת מעניינת בש־לעצמה ומייצגת. „יצוג נאמן את הישוב המבוגר בספר: „נשים לב, כי שלושת הבנים נמצאים בתוצר־ות. והשיר מרמז לאפשרות, שלו תנועה מתמדת ב־דרכי העולם. העובדה שבני הבנים הראשונים מצאו את מותם במאבקים כלשהם מארה את האינטנסי־ביות הרבה, המכלה, המאפיינת את חיי הלוי־ם המשורר, אם בתוהר „המשולח" („כנויר משולחי") אש־שר לפרש ב„פרוצי", „מורר", או ב„שליח", „שדיר־". על פי הפרוש הראשון יש בארוח זה יסד אקסיומ־רוני. המעבדע על כמל סנה שה הנית הלוי־המשור־רי". (בלבן, עמ' 124). בהערת אגב נאמר, שבני הדורות גם יחד מתקיימים בצוות. אבל אשר לבי הכוח הוצר של אלתרמן הוגע מלהחליה על ידי האפשרות הקאקסיטרון.

הדברים שאומר בלבן על הטיוגות אלת מעניינת בש־לעצמה ומייצגת. „יצוג נאמן את הישוב הבוגות בספר: „נשים לב, כי שלושת הבנים נמצאים בתוצר־ות. והשיר מרמז לאפשרות, שלו תנועה מתמדת ב־דרכי העולם. העובדה שבני הבנים הראשונים מצאו את מותם במאבקים כלשהם מארה את האינטנסי־ביות הרבה, המכלה. המאפיינת את חיי הלוי־ם המשורר, אם בתוהר „המשולח" („כנויר משולחי") אש־שר לפרש ב„פרוצי", „מורר", או ב„שליח", „שדיר־". על פי הפרוש הראשון יש בארוח זה יסד אקסיומ־רוני. המעבדע על כמל סנה שה הנית הלוי־המשור־רי". (בלבן, עמ' 124). בהערת אגב נאמר, שבני הדורות גם יחד מתקיימים בצוות. אבל אשר לבי הכוח הוצר של אלתרמן הוגע מלהחליה על ידי האפשרות הקאקסיטרון.

הדברים שאומר בלבן על אלתרמן ואשר הובאו בקר־צורים הרחיים (ואני מקוה, בלי לפגוע בשמשמות), מבחירים את הנישב שבקריאה הקדמנית והחיוה בשירים אך גם תוחמים את הטיפה במבלתיות מר־כיבים מהותיים בטקסט, הבנויים באופן מפתיע ו־גראים לי חשובים מאד בחמונת עולמו של אלתרמן חומקים ממסגרת הסיוג שהוגדר במתודולוגיה. כ־דוגמה להשמטה זו אחיתם דוקא את הניגוח המפר־ר בין הרגוח לשנוי. „נגיר משולח". לאחר כל הפר־שנות, קשה להבין את ההתעלמות מן האמירה השי־רית: „ואולי / הוא מורר בנשיקות, כנויר משולח, / את נתיב קוקמן, אלהי", מה משמעות המדידה ב־נשיקות של נתיב הנוגע? כיצד זה מתקשר אל שורה בנוגע אחר בשיר, המתאר את שירת האם הראשונה: „אנשק בו כל אצבע קטנה ועפרן". (ובה־ערת אגב, כיצד מתעיב הניגוד בעתי השורות הבאות באותו בית: „אנה בחלבת כים השקם / ובני תלוי על ראש הנהר". הנראה לי חשוב בהבנת עולמו השירי של אלתרמן).

אנו רואה את השימוש בעיקרה כמצעיד לחמחשת תהליך ההתבגרות של הלוה־המשורר בתוך השיר עצמו, דבר שהוא הבחתי דוקא במסגרת שבלבן הציג לעצמו במחקרו. יתכן מאד שבעיתר השאלות שהצ־ליח אינו בעלה ואינו מוריד מבחינת המערכת הסי־ונית בנות הנהבת במחקר אך דומני שהניתוח הביקורתי וההבנה הכוללת של השיר היו יכוכרים מהרבה עולמו כשמעותיו של השיר בסיטואציה דרמטית.

חלקו השני של הספר בן במעמדו של הדובר ב־שיר הלירי והאשטרות לבחון באמצעותו את דרכי הסיבה של השירים. תבניתם הדרמטית ומגות דרי־מוריקה ומסיגורות. חלק זה הוא יותר סכני במחותר ונקודת המוצא שלו היא בדרכי השימוש הלשוניים שיריים: סימני חקיראה, צורות המחבירי, סיוגים הי־שאלות ויימוים ותבניות לשוניות. הדיון בענינים אלה חשוב, מפני שהוא קובע אמות־מידה לשונית מוגדרות, כמעט אובייקטיביות, לכל דיון בשירים אלה של אלתרמן.

באשר למשמעות הנרחבת יותר של המסקנות הי־עולות מן המחקר, אף בלבן עצמו רואה בעיניו כאילו היה רק אקדמה לעיון נרחב יותר בשירת אלתרמן ובני דורו, ויקותיה לתקומות מוקדמות יותר ומאוחרות יותר. בעיני זה אומר בלבן: „יש, כמדו־מה, ענין רב במחקר כזה (בתבניתו הרשורית של השיר הלירי — ג.ל.) הן בעיון דוגאיבריני (למשל, דרכי המסירה המצוינות את משוררי דורו של ביא־ליק לעומת דרכי המסירה הרגוחות בדור אלתרמן" שלוטנסקי), הן בעיון מגבריני (למשל סיטואציות מסירה בשירי עוזא ווטמן)" (בלבן, עמ' 219). במחקר המיסקה הנו אומר בלבן בדר חשוב על אופי ההתפחות השירה העברית אמת קום המדינה, ובתוך זה על העימות בין המאוסיקה של נתן לבין דור של אלתרמן, ומגמותיו לעתיד: „חקר הסיטואציה הרשורית — בין אם על דרך החשוחה בין משוררים שונים, בין אם מתוך המבחנגות בשירי משורר אחד — יגלה מן הסתם קשר רב־משמעות בין העולם הזהיתי המובע בשירים לבין תבניתם הרשורית. כך, לכשל, נקוה לראות, כי העולם הזהיתי הנסער־ה, אפאסטי, המצוין אל שירת דוד אלתרמן־שלונסקי, מצא את ביטוי בסיטואציות הרשוריות הדרמטיות (שירים מונחלים, מונולוגים), בעוד ששירת שנות החמישים, המאוסיבת על ידי טון מאוסף ואירוני, נמצא בעיקר את הסיטואציות הרשוריות הבלתי־דרי־מטיות" (בלבן, עמ' 219).

אף־על־פי שהבהיר בסמרמנטו השירי שבין שני הדורות נחיר לי, אינני בטוח שתערות של בלבן, אם הכלילה הספקולטיבית שבה הוא מושמנת, הוא אכן נכונה. אל נקלה אפשר לצטט שירים רבים מן הדור הצעיר, הסוגי בין הדורות הוא כשוני מן שהי הסיטואציות זמונה: האחדיונים פרעלים בעקלים של „רם קשנה" בעוד שהראשונים הוי „ענים גדולים". ואם שנה ריטום של בלבן, הבדל בין „מרדה אלה" ל„מרדה אלה" הוא מ־שונה הרבה ובמ ב עוזלים לקחוים בה את ביקוים.

חשיפת בוונותיו הסיוטיות של אלתרמן, תמונות עולמו ואמצעי ביטוי האמנותי, בלבן מדיר את עצמו מדיון תיאורטי בממעדה של שירת אלתרמן והוא אפילו נזהר מלדון במשיריו דבמוזרות בשאלת קיומה של מאוטיקה אחידה ומאחדת בשירי „כוכבים בחוץ", רעל הנזיקות האפסיריות שבין שירים אלה לשירים אחרים של אלתרמן. הספר גם איננו חורג אל ההכוונאות האפסיריות בין שירה זו לשירה המזן ההוא אל מאבל משוררים כדוד פוגל. אברהם בן־יצחק (מזגה), שלונסקי, לאה גולדברג, אלחנן טשלר ועוזבן. אבל שיטתו של בלבן, המציגה לראשונה את הספר כסחיא מבוחה לקריטיריונים שבין שירים אלה לשירים אחרים שם בעצמה בין אלתרמן, ובמובנציה גם אל אמנות השיר של משוררים אחרים.

בדומה מפורשת לדרך דיונו של בלבן, על יכולתה ומגבלותיה, אביא קטעים בין הענין בשיר הידוע „האם הטליטית", (אשר ממנו מאל משה שמיר בהיבט אל שם ספרו „הלא הקץ בשדות"). בלבן כסוגג את השיר כשייך לתחיבה של שירי סיכום ופרידה בן העולם. לפי האמור במבוא לתחיבה שירים זו, הדי שמתחיבות של ביבור השירים „נופח הקסומים של תבל עולים לפני מוחו, ומנמחים אוחו ברגעיו האחרונים. בשירים אחרים הוא מוצג כאיש שבע נסיון, ולו סעם נוספת אחת, את המראות ש־אהב". (בלבן, עמ' 113). בדיון המפורט בשיר, מצ'

אברהם בלבן

ביע בלבן על הדובר בשיר כאיש שבע נסיון בערוב יומו ומסכם את הסיטואציה העיקרית: „השיר, „האם הטליטית" מתאר סיטואציה קדדית של שלוש נשים השרות על בניהן, שתים מהן יודעות בוראות (אם־בן — בדרך של „חזון") ב־ביבנו מתו". (בלבן, עמ' 123). הציטוט של בית בשיר המתחיל במילים „אל הבכי רחקי את ריסיה שלה". מציג אפשרות פרשנית שסיומו של השיר הוא הטעינה על היותרותו בחיים של בן האם הטליטית. פרשנות זו מבחירה מרם חשוב במחנות העולם של שירי „כוכבים בחוץ", אשר במרכזה הלוי־המשורר המתקדש ליעדו. בלבן מקפיד לצטט מגירסות הראשונה של השיר:

„אל הבכי רחקי את ריסיה שלה, / היא בוחה וחושבת עלי, רק עלי: / הוא מורד בנשיקות, בזיר מבולה, / את כבריסיך שלך, אדוני". /

בהערות לסרק זו מעיין בלבן, שהשיבו בגירסה השניה של השיר מן „אדוני" ל„אלהי" מעידה על הרחבת המשמעות. על כך יש לוסיף, שהמגדת של „בבריסיך שלך" לביטוי „נתיב עולמך" מחזקת אם משמעות השיר.

דרך הדיון של בלבן בסוגיות אלת מעניינת בש־לעצמה ומייצגת. „יצוג נאמן את הישוב הבוגות בספר: „נשים לב, כי שלושת הבנים נמצאים בתוצר־ות. והשיר מרמז לאפשרות, שלו תנועה מתמדת ב־דרכי העולם. העובדה שבני הבנים הראשונים מצאו את מותם במאבקים כלשהם מארה את האינטנסי־ביות הרבה, המכלה, המאפיינת את חיי הלוי־ם המשורר, אם בתוהר „המשולח" („כנויר משולחי") אש־שר לפרש ב„פרוצי", „מורר", או ב„שליח", „שדיר־". על פי הפרוש הראשון יש בארוח זה יסד אקסיומ־רוני. המעבדע על כמל סנה שה הנית הלוי־המשור־רי". (בלבן, עמ' 124). בהערת אגב נאמר, שבני הדורות גם יחד מתקיימים בצוות. אבל אשר לבי הכוח הוצר של אלתרמן הוגע מלהחליה על ידי האפשרות הקאקסיטרון.

הדברים שאומר בלבן על אלתרמן ואשר הובאו בקר־צורים הרחיים (ואני מקוה, בלי לפגוע בשמשמות), מבחירים את הנישב שבקריאה הקדמנית והחיוה בשירים אך גם תוחמים את הטיפה במבלתיות מר־כיבים מהותיים בטקסט, הבנויים באופן מפתיע ו־גראים לי חשובים מאד בחמונת עולמו של אלתרמן חומקים ממסגרת הסיוג שהוגדר במתודולוגיה. כ־דוגמה להשמטה זו אחיתם דוקא את הניגוח המפר־ר בין הרגוח לשנוי. „נגיר משולח". לאחר כל הפר־שנות, קשה להבין את ההתעלמות מן האמירה השי־רית: „ואולי / הוא מורר בנשיקות, כנויר משולח, / את נתיב קוקמן, אלהי", מה משמעות המדידה ב־נשיקות של נתיב הנוגע? כיצד זה מתקשר אל שורה בנוגע אחר בשיר, המתאר את שירת האם הראשונה: „אנשק בו כל אצבע קטנה ועפרן". (ובה־ערת אגב, כיצד מתעיב הניגוד בעתי השורות הבאות באותו בית: „אנה בחלבת כים השקם / ובני תלוי על ראש הנהר". הנראה לי חשוב בהבנת עולמו השירי של אלתרמן).

אנו רואה את השימוש בעיקרה כמצעיד לחמחשת תהליך ההתבגרות של הלוה־המשורר בתוך השיר עצמו, דבר שהוא הבחתי דוקא במסגרת שבלבן הציג לעצמו במחקרו. יתכן מאד שבעיתר השאלות שהצ־ליח אינו בעלה ואינו מוריד מבחינת המערכת הסי־ונית בנות הנהבת במחקר אך דומני שהניתוח הביקורתי וההבנה הכוללת של השיר היו יכוכרים מהרבה עולמו כשמעותיו של השיר בסיטואציה דרמטית.

חלקו השני של הספר בן במעמדו של הדובר ב־שיר הלירי והאשטרות לבחון באמצעותו את דרכי הסיבה של השירים. תבניתם הדרמטית ומגות דרי־מוריקה ומסיגורות. חלק זה הוא יותר סכני במחותר ונקודת המוצא שלו היא בדרכי השימוש הלשוניים שיריים: סימני חקיראה, צורות המחבירי, סיוגים הי־שאלות ויימוים ותבניות לשוניות. הדיון בענינים אלה חשוב, מפני שהוא קובע אמות־מידה לשונית מוגדרות, כמעט אובייקטיביות, לכל דיון בשירים אלה של אלתרמן.

באשר למשמעות הנרחבת יותר של המסקנות הי־עולות מן המחקר, אף בלבן עצמו רואה בעיניו כאילו היה רק אקדמה לעיון נרחב יותר בשירת אלתרמן ובני דורו, ויקותיה לתקומות מוקדמות יותר ומאוחרות יותר. בעיני זה אומר בלבן: „יש, כמדו־מה, ענין רב במחקר כזה (בתבניתו הרשורית של השיר הלירי — ג.ל.) הן בעיון דוגאיבריני (למשל, דרכי המסירה המצוינות את משוררי דורו של ביא־ליק לעומת דרכי המסירה הרגוחות בדור אלתרמן" שלוטנסקי), הן בעיון מגבריני (למשל סיטואציות מסירה בשירי עוזא ווטמן)" (בלבן, עמ' 219). במחקר המיסקה הנו אומר בלבן בדר חשוב על אופי ההתפחות השירה העברית אמת קום המדינה, ובתוך זה על העימות בין המאוסיקה של נתן לבין דור של אלתרמן, ומגמותיו לעתיד: „חקר הסיטואציה הרשורית — בין אם על דרך החשוחה בין משוררים שונים, בין אם מתוך המבחנגות בשירי משורר אחד — יגלה מן הסתם קשר רב־משמעות בין העולם הזהיתי המובע בשירים לבין תבניתם הרשורית. כך, לכשל, נקוה לראות, כי העולם הזהיתי הנסער־ה, אפאסטי, המצוין אל שירת דוד אלתרמן־שלונסקי, מצא את ביטוי בסיטואציות הרשוריות הדרמטיות (שירים מונחלים, מונולוגים), בעוד ששירת שנות החמישים, המאוסיבת על ידי טון מאוסף ואירוני, נמצא בעיקר את הסיטואציות הרשוריות הבלתי־דרי־מטיות" (בלבן, עמ' 219).

אף־על־פי שהבהיר בסמרמנטו השירי שבין שני הדורות נחיר לי, אינני בטוח שתערות של בלבן, אם הכלילה הספקולטיבית שבה הוא מושמנת, הוא אכן נכונה. אל נקלה אפשר לצטט שירים רבים מן הדור הצעיר, הסוגי בין הדורות הוא כשוני מן שהי הסיטואציות זמונה: האחדיונים פרעלים בעקלים של „רם קשנה" בעוד שהראשונים הוי „ענים גדולים". ואם שנה ריטום של בלבן, הבדל בין „מרדה אלה" ל„מרדה אלה" הוא מ־שונה הרבה ובמ ב עוזלים לקחוים בה את ביקוים.